

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕГІТИМНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЯЦІЇ СВІТОВОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено особливості легітимних механізмів регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору, проаналізовано онтологічні засади легітимної комунікації акторів міжнародних відносин, визначено параметри збалансованого кругообігу структурних елементів світової системи господарства.

Ключові слова: легітимні механізми, соціальний розвиток, світовий політико-економічний простір, актори, міжнародні відносини.

Високий стандарт захисту прав людини, інституціоналізація легітимності міжнародної влади є потужними тенденціями сучасного світового розвитку. Адже на рівні окремого актора міжнародних відносин варіативність структури економічних і соціальних відмінностей у межах світового політико-економічного простору постає як проблема балансу й рівноваги взаємосуперечливих процесів інтеграції та диференціації, дезінтеграції та конвергенції господарських зв'язків, які виникають і зберігаються між окремими елементами продуктивних сил [1, с.22]. За таких умов зростання міжнародного співробітництва, що впливає на всі сфери життя, з одного боку, робить окрему країну більш сприйнятливою до зовнішніх впливів, збільшуючи кількість каналів цих впливів, з іншого – знижує значимість окремих впливів, які певним чином компенсуються взаємозв'язками з іншими країнами.

Утім світовий політико-економічний простір як система, що має ознаки цілісності, організованості, структурності, є сукупністю системоутворюючих елементів системи світового господарства, їх взаємозв'язків і взаємодії. Це складна й мінлива гетерогенна система, функціонування якої характеризується відтворенням раціонального співвідношення глобалізаційних і диверсифікаційних тенденцій [2, с.37]. Саме тому варто враховувати, що інтегрований характер національних та міжнародних інфраструктурних мереж та міра, яка визначає залежність повсякденного життя від ефективного і стабільного їх функціонування, створюють нові точ-

ки вразливості в суперечливих взаємодіях акторів міжнародних відносин. Власне, чим складнішим є ризик, тим більше зростає потреба в налагодженні активної співпраці між усіма зацікавленими у стабілізації ситуації сторонами. У зв'язку з цим набувають значимості питання функціонування легітимних механізмів регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору.

Різні аспекти функціонування легітимних механізмів регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору досліджують С. Амін [3], Дж. Аррігі [4], О. Білорус [5], У. Бек [6], І. Валлерстайн [7], А. Гальчинський [8], А. Гриценко [9], В. Дементьев [10], Г. Колодко [11], П. Кругман [12], Ю. Мацейко [5], Р. Патнам [13], М. Портер [14], В. Сіденко [15], Дж. Сорос [16], Г. Терборн [17], Е. Тоффлер [18], Ф. Утар [3], А. Філіпенко [19], Ф. Фукуяма [20] та інші. Дослідницька увага здебільшого акцентується на транснаціональному характері управління суспільними процесами рухливості інформаційних зв'язків між акторами міжнародних відносин, розмаїтті форм, методів і способів функціонування легітимних механізмів регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору.

Разом із тим у процесі посилення впливу глобальної невизначеності тенденцій соціальної інтеграції головним узагальнюючим критерієм ефективності світової соціальної політики, спрямованої на підтримку динамічного порядку, є соціальна легітимність економічних інсти-

тутів. Звісно, що нестабільність світової економіки сприяє активному перерозподілу ресурсів і економічної влади на тлі деструктивних змін у розподілі валового доходу. Так, світова фінансово-економічна криза засвідчила високий рівень залежності різних сегментів світової господарської системи, їх взаємопов'язаність і необхідність гармонійного поєднання для підтримання фінансової стабільності, а також продемонструвала слабку стійкість національних ринків до зовнішніх шоків та недостатню підготовленість міжнародних фінансових інститутів до стрімкого розгортання кризових явищ. При цьому якщо у попередні десятиріччя боргові кризи в основному охоплювали країни, що розвиваються, то сьогодні з проблемою надмірної заборгованості зіткнулися і розвинені країни-лідери, які дотепер вважалися фінансово стабільними та платоспроможними, мали високі кредитні рейтинги і були активними кредиторами. На думку О. Шпенюк, це дає підстави для виникнення чергової хвилі фінансової кризи та поширення каскаду боргових криз [21, с.42].

Слід відзначити підвищений інтерес до проблеми визначальної ролі норм у формуванні інституційного середовища світового політико-економічного простору. Зокрема, А. Вендт стверджує, що в процесі усупільнення спільні знання засвоюються міжнародними акторами, впливають на формування їх національних/просторових ідентичностей та інтересів, які формують спільні уявлення про поведінку один одного [22, с.41].

На особливу увагу заслуговує тенденція зміни базисного типу взаємодії акторів міжнародних відносин, яка свідчить про зростаючу інтеграційну відкритість, зростання ролі держави в регулюванні процесів соціалізації світової економіки та інституціоналізації інвестиційної інфраструктури [23].

При цьому недостатньо вивченим і обґрунтованим лишається саме фундаментальна й конструктивна роль легітимних механізмів регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору щодо упорядкування та урівноваження розмаїття засобів легітимації комунікації акторів міжнародних відносин, прагнення до співпраці та забезпечення економічної і соціальної ефективності функціонування світової системи господарства.

Метою статті є дослідження особливостей легітимних механізмів регуляції соціально-

го розвитку в межах світового політико-економічного простору, аналіз онтологічних засад легітимної комунікації акторів міжнародних відносин, визначення параметрів збалансованого кругообігу структурних елементів світової системи господарства.

Загальновідомо, що система саморегуляції суспільства складається з чотирьох механізмів інформаційного походження, а саме: механізму вивчення стану суспільства, механізму створення закону, механізму дії закону, механізму реалізації закону. При цьому на стадії функціонування системи саморегуляції виникає механізм зворотного зв'язку.

Проте існування в сучасному суспільстві суперечливих соціальних, економічних, політичних інтересів потребує як їх узгодження, так і загалом створення атмосфери довіри між акторами міжнародних відносин. У сучасному світі тривають військові зіткнення та конфлікти, різні за масштабом і характером, що супроводжуються відповідним удосконаленням звичних легітимаційних форм або появою нових та більш ефективних механізмів регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору [24, с.21-24]. Як зазначає Ф. Фукуяма, нині світом рухають не стільки національні держави, скільки недержавні організації та інші міжнародні сили [20, с.23]. Разом з тим легітимація в сучасному світі дедалі менше залежить від уповноважених міжнародних структур – РБ ООН, ОБСЄ та інших організацій з питань безпеки [25, с.47]. По суті ж ключовою ознакою особливостей функціонування легітимних механізмів регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору є поява нових формальних та неформальних регіональних об'єднань, ситуаційних альянсів, а також посилення впливу міжнародних організацій на зміни напрямів інституційних трансформацій. За таких умов значення соціальної легітимації виявляється в тому, що вона зв'язує структурні елементи світової системи господарства в інституційній мережі світового політико-економічного простору за параметрами збалансованого кругообігу при з'ясуванні потреб, інтересів і цінностей акторів міжнародних відносин.

Утім, на думку В. Корнівської, геоінституційна ідея глобалізації як розширювального, неконстантного, інваріантного простору несумісна з довгостроковою часовою парадигмою, а короткостроковість є її основою сутнісною ха-

рактеристикою, яка розповсюджується на всі відносини та інститути [26, с.38]. Виходячи з названих тенденцій, варто зазначити, що останнім часом спостерігається посилення загальносвітової тенденції до передання функцій з регулювання і нагляду за фінансовими установами і ринками єдиному незалежному органу – мегарегулятору. При цьому окремі країни, наприклад Чехія, Німеччина, Великобританія, роблять вибір на користь єдиного мегарегулятора, враховуючи, насамперед, змішану природу фінансових інструментів і операцій, а також тенденції консолідації фінансових компаній і посилення ролі небанківських фінансових установ. Проте вимога до незалежності такого органу обумовлює необхідність забезпечення достатнього рівня його свободи, що унеможливить тиск на нього внаслідок взаємодії акторів міжнародних відносин.

У контексті розгляду проблематики цінностей та інтересів акторів міжнародних відносин, а опосередковано – їхніх цінностей і потреб, слід звернути увагу, на думку Т. Стародуб, на те, що вони мають змогу змінюватись за рахунок включення до спільноти нових членів. До того ж ядро соціалізації практично завжди залишається незмінним; саме країни ядра фактично формують загальну стратегію розвитку соціалізації та значно впливають на механізм розробки і прийняття рішень у спільноті, яка має чітку інституціоналізовану структуру. Масштабність переміщення свідчить про зміну позиціонування акторів у системі не лише в просторових рамках, але і в інституціональних [27, с.17].

Отже, теоретичною базою побудови концепції ціннісної регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору є такі передумови:

прагнення акторів міжнародних відносин до збереження їх структурних характеристик;

визначення можливостей впливу акторів міжнародних відносин на коригування стратегії світового економічного розвитку;

формування просторової ідентичності певної системи цінностей та соціальних норм, які впливають на поведінку акторів і формують у них уявлення про те, якими способами можна досягти спільних цілей заради забезпечення національної, регіональної, інтеррегіональної та глобальної безпеки;

зміцнення соціальної бази міжнародної політики;

розв'язання дилеми інтеграційного розвитку «економічна ефективність – соціальна згуртованість».

За таких умов легітимні механізми регуляції соціального розвитку, що формуються та функціонують у межах світового політико-економічного простору, зумовлюють унормування стратегічних дій провідних соціальних суб'єктів з точки зору міжнародної комунікативної раціональності, яка відповідає світовій тенденції гуманізації суспільства. Відповідно розмаїття форм і способів соціальної легітимації складається в інституційній мережі світового політико-економічного простору під впливом розбіжностей у розумінні характеру співвідношення потреб, інтересів і цінностей акторів міжнародних відносин. Саме в цьому контексті слід розглядати такі ключові функціональні складові легітимних механізмів регуляції світового соціального розвитку:

когнітивну – визначення специфічних особливостей збалансованого кругообігу структурних елементів світової системи господарства, формування стратегічних цілей діяльності акторів міжнародних відносин, усвідомлення змін легітимаційної ролі міжнародних інститутів, розробка довготермінової стратегії соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору, розробка цільових соціальних програм з урахуванням інституціонального базису провідних соціальних суб'єктів світового господарства, легітимація прав людини;

комунікативну – спрямованість легітимних механізмів на узгодження інтересів суб'єктів світового господарства, розвиток об'єктів світової соціальної інфраструктури, визначення механізмів системних інноваційних трансформацій;

операціональну – управлінський контроль процесу виконання рішень і реалізації стратегічних цілей акторів міжнародних відносин, аналіз пропорцій у формуванні структури факторних доходів у межах світового політико-економічного простору, зменшення глибини та гостроти ризиків за допомогою міжнародних організацій (ООН, МВФ, МБРР, СОТ, ГУАМ, організацій громадянського суспільства, соціальних інститутів).

Наразі це свідчить про те, що структурування владних інституцій світового політико-економічного простору потребує вироблення механізмів для узвичаєння міжнародного інсти-

туціонального ладу на засадах національного інтересу й гуманістичних цінностей.

Висновки. При зростанні тенденцій глобалізації ключовою ознакою особливостей функціонування легітимних механізмів регуляції суспільного розвитку в межах світового політико-економічного простору є поява нових формальних та неформальних регіональних об'єднань, ситуаційних альянсів, а також посилення ролі міжнародних організацій. Разом із тим актуалізується взаємообумовленість світового економічного розвитку комунікативно-інформаційними властивостями міжнародної влади.

Це передбачає розуміння природи функціонування міжнародних інститутів та їхньої легітимізаційної ролі, оптимізацію фінансових потоків задля реалізації міжнародних соціальних програм, підвищення якості соціальних послуг на засадах національного інтересу й гуманістичних цінностей. Ідеться, власне, про певні формальні правила та процедури, які актори міжнародних відносин визнають легітимними, погоджуючись дотримуватися їх, попри наявні розбіжності в розумінні характеру співвідношення потреб, інтересів, цінностей.

Легітимні механізми регуляції соціального розвитку, що формуються та функціонують у межах світового політико-економічного простору, зумовлюють унормування стратегічних дій провідних соціальних суб'єктів з точки зору міжнародної комунікативної раціональності. Розмаїття потреб, інтересів і цінностей акторів міжнародних відносин переходить у розмаїття когнітивної, комунікативної та операціональної функціональних складових легітимних механізмів регуляції світового соціального розвитку.

Отже, функціонування легітимних механізмів регуляції соціального розвитку в межах світового політико-економічного простору спрямоване на забезпечення збалансованого кругообігу структурних елементів світової системи господарства з урахуванням посилення процесів взаємозалежності на шляху формування нового міжнародного економічного порядку; визначення шляхів легітимного регулювання світового соціального розвитку та вживання заходів щодо зміцнення національної і міжнародної безпеки.

Предметом подальших розробок може бути дослідження безпекової взаємодії акторів міжнародних відносин з акцентуацією на співвід-

ношення інституціональних норм легітимного ладу та міжнародного економічного порядку.

Список використаних джерел

1. Василенко В. Про деякі результати економічної діагностики розвитку регіонів / В. Василенко // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 12–25.
2. Hall S. The local and global: Globalization and ethnicity / S. Hall // Globalization and the world system. – London : Macmillan, 1991. – 77 p.
3. Глобализация сопротивления: Борьба в мире / отв. ред. С. Амин и Ф. Утар; пер. с англ. / под ред. и с предисл. А.В. Бузгалина. – Изд. 2-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 309 с.
4. Джованни Арриги Адам Смит в Пекине: Что получил в наследство 21 век / Джованни Арриги: [пер. с англ. Т.Б. Менская]. – М.: Ин-т общественного проектирования, 2009. – 456 с.
5. Білорус О. Глобальна перспектива і сталий розвиток : [монографія] / О. Білорус, Ю. Мацейко. – К. : МАУП, 2005. – 492 с.
6. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирнополитическая экономика / У. Бек: [пер. с нем. А.Б. Григорьева, В.Д. Седельника; послесловие В.Г. Федотовой, Н.Н. Федотовой]. – М.: Прогресс-Традиция; Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 464 с.
7. Валлерстайн И. После либерализма / И. Валлерстайн: [пер. с англ. М. М. Гурвица, П. М. Кудюкина, Л. В. Феденко; под ред. Б. Ю. Кагарлицкого]. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 256 с.
8. Гальчинський А. Начала нової парадигми політичної економії. Постановка проблеми / А. Гальчинський // Економічна теорія. – 2012. – № 2. – С. 5–16.
9. Гриценко А. Політична економія: актуалізація проблематики, методологічний потенціал і сполученість з інституціоналізмом / А. Гриценко // Економічна теорія. – 2012. – № 1. – С. 5–20.
10. Дементьев В.В. Экономика как система власти: монография / В. Дементьев / Донецкий национальный технический университет. – Изд. 2-е. – Донецк: Друк-Инфо, 2006. – 404 с.
11. Колодко Г.В. Мир в движении / Г.В. Колодко: [пер. с пол. Ю. Чайникова]. – М.: Магистр, 2009. – 575 с.

12. Krugman P. International economics: theory and policy : study guide to accompany / P. Krugman, Maurice Obstfeld . – New York : Harper Collins, 1991. – 298 p.
13. Патнам Р. Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії / Р. Патнам, Р. Леонарді, Р. Нанетті ; пер. з англ. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 302 с.
14. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер: [пер. с англ.; под ред. и предисл. В.Д. Шетинника]. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
15. Сіденко В. Модифікація світової економіки під впливом новітніх факторів глобальної трансформаційної кризи / В. Сіденко // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 18–31.
16. Сорос Дж. О глобализации / Дж. Сорос : [пер. с англ. А. Башкирова]. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 224 с.
17. Therborn G. Global Inequality: The Return of Class / Therborn G. // Global Dialogue. Newsletter for the International Sociological Association. – 2011. – Vol. 2, Is. 1. – P. 3–5.
18. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2004. – 781 с.
19. Филипенко А. Экономическая глобализация: истоки и результаты / А. Филипенко. – М.: Экономика, 2010. – 511 с.
20. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма. – М. : АСТ, 2004. – 592 с.
21. Шпенюк О. Управління державним боргом в умовах посилення зовнішніх ризиків / О. Шпенюк // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 1. – С. 41–53.
22. Wendt A. Social Theory of International Politics / A. Wendt. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 429 p.
23. Van Hear N. Theories of migration and social change / N. Van Hear // Journal of Ethnic and Migration Studies. – 2010. – Vol. 36, № 10. – P. 1531–1536.
24. Перспективы развития мировой экономики. Преодоление высоких уровней долга и вялого роста. – Вашингтон, округ Колумбия: Международный валютный фонд, 2012. – 241 с.
25. Парахонський Б. Легітимація насильства в міжнародних відносинах / Б. Парахонський // Філософська думка. – 2013. – № 2. – С. 45–48.
26. Корнівська В. Сучасні тенденції розвитку глобального економіко-інституційного простору / В. Корнівська // Економіка України. – 2011. – № 3. – С. 36–45.
27. Стародуб Т. Особливості використання конструктивістської методологічної парадигми для дослідження міжнародного регіоналізму / Т. Стародуб // Політичний менеджмент. – 2012. – № 4–5. – С. 9–22.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2013 р.